

Erken Çocukluk Döneminde E-Kitaplar: TRT Çocuk E-Kütüphanesi'nin Eğitsel ve Teknik Açısından Değerlendirilmesi

E-Books in Early Childhood: An Educational and Technical Evaluation of TRT Child E-Library

Yusuf ABAZOĞLU*, Dilek DOĞAN*

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde 3–5 yaş grubuna yönelik sunulan dijital kitapların eğitsel ve teknik niteliklerini değerlendirmektir. Çocuklara yönelik dijital içeriklerin niteliği, erken çocukluk dönemindeki gelişimsel kazanımlar açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, Fisher (2015) tarafından geliştirilen “çocuklar için en iyi e-kitap uygulamaları” ölçütleri temel alınarak, kitapların çok boyutlu bir biçimde analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma temel nitel araştırma deseniyle yürütülmüş; veri analizi yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde yer alan tüm kategorileri (“Hayatın İçinden”, “Meraklı Bilgin”, “Bizim Masallar”, “Doğanın Masalı” ve “Bizim Kahramanlar”) kapsayan toplam 50 e-kitap, Fisher'in dokuz ölçütü doğrultusunda oluşturulan nitel değerlendirme formu aracılığıyla sistematik olarak incelenmiştir. Veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular: Analiz edilen kitapların tamamı, basılı kitap davranışlarının modellenmesi, sesli anlatım, gelişim düzeyine uygun hikâye yapısı ve okuryazarlık sevgisini destekleyen etkileşimli soru ve oyunlar açısından güçlü yönler sergilemektedir. Ayrıca, pek çok kitapta anlatıyı destekleyen animasyon ve etkileşimli unsurların etkili biçimde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak kitapların hiçbirinde kelime vurgulama, fonetik öğrenme araçları, alternatif okuma seçenekleri ve kişiselleştirme özelliklerine yer verilmemiştir. Bazı kitaplarda ise dikkat dağınıklıkta animasyon ve görsel unsurlar tespit edilmiştir.

Sonuç: TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde yer alan dijital kitapların, erken çocukluk dönemine uygun temel eğitsel unsurları barındırdığı; ancak etkileşimli öğrenmeyi daha derinlemesine destekleyecek bazı teknik özellikler açısından geliştirilmeye açık bir yapı sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda öneriler sunulmuştur.

Özgünlük: Bu çalışma, Fisher'in (2015) ölçütlerine dayalı sistematik bir analiz ile TRT Çocuk e-Kütüphanesi'ndeki dijital kitapları hem eğitsel hem de teknik boyutlarıyla inceleyen ilk kapsamlı araştırmalardan biri olup, erken çocukluk dönemine yönelik dijital kitapların nitel değerlendirmesine alanyazında özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: TRT Çocuk e-kütüphanesi; dijital çocuk kitapları, erken çocukluk dönemi.

* Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye. E-posta: ysfabazoglu@gmail.com

Ankara University, Institute of Educational Sciences, Department of Computer Education and Instructional Technology, Ankara, Türkiye. E-mail: ysfabazoglu@gmail.com

** Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: dilek.dogan@ankara.edu.tr

Ankara University, Institute of Educational Sciences, Department of Computer Education and Instructional Technology, Ankara, Türkiye. E-mail: dilek.dogan@ankara.edu.tr

Abstract

Purpose: The purpose of this study is to examine the educational and technical characteristics of digital books offered to the 3–5 age group in TRT child e-Library. The quality of digital content designed for children is critically important in supporting developmental achievements during early childhood. In this regard, the books were examined in a multidimensional manner based on the criteria for “best e-book practices for children” developed by Fisher (2015).

Method: The study was conducted using a basic qualitative research design, and document analysis was employed as the data analysis method. A total of 50 e-books from TRT child e-Library, encompassing all categories (“Hayatın İçinden,” “Meraklı Bilgin,” “Bizim Masallar,” “Doğanın Masalı,” and “Bizim Kahramanlar”), were systematically examined through a qualitative evaluation form developed based on Fisher’s nine criteria. The data were analyzed and interpreted using descriptive analysis technique.

Findings: All of the analyzed books demonstrated strong aspects in modeling print book behaviors, audio narration, age-appropriate story structure, and interactive questions and games that support a love of literacy. Additionally, many books were observed to effectively use animations and interactive elements that support the narrative. However, none of the books included features such as word highlighting, phonetic learning tools, alternative reading options, or personalization. In some books, animations and visual elements were found to be excessively intense and distracting.

Implications: It was concluded that the digital books include fundamental educational elements suitable for early childhood, but they also exhibit a structure that is open to improvement in terms of technical features that could further support interactive learning. Based on these findings, several recommendations were presented.

Originality: This study is one of the first comprehensive studies to examine the digital books in TRT child e-Library both educationally and technically through a systematic analysis based on Fisher’s (2015) criteria. It offers an original contribution to the literature on the qualitative evaluation of digital books intended for early childhood.

Keywords: TRT child e-Library; digital children’s books; early childhood period.

Giriş

Çocuk kitapları, özellikle erken çocukluk döneminden itibaren gelişimi çok yönlü destekleyen; dilin inceliklerini fark ettiren, ait olunan kültürle birlikte farklı kültürlerle dair farkındalık kazandıran ve evrensel değerleri benimsetmeye yardımcı olan önemli araçlardır. Yumuşak malzemedен yapılmış bez kitaplar, suya dayanıklı banyo kitapları, harfleri öğreten ABC kitapları, hikâyelerle zenginleştirilmiş resimli kitaplar ve oyuncak kitaplar gibi çeşitli türleri bulunan çocuk kitaplarına son yıllarda elektronik kitaplar (e-kitap) da eklenmiştir (Yıldız Taşdemir ve Ata Doğan, 2023, s. 31). Dijital çağın etkisiyle çocuk kitapları dijital ortama taşınmış ve bu ortamda farklı türlerde e-kitaplar geliştirilmeye başlanmıştır. Söz konusu dijital kitaplar, basılı materyallerin yerini almak yerine, çocuklara farklı okuma biçimleri sunmakta ve bu yolla edebiyatı zenginleştiren yeni bir mecra oluşturmaktadır (Gençer ve Bahşi, 2025, s. 28).

E-kitaplar; bilgisayar ya da özel olarak geliştirilmiş taşınabilir cihazlarla okunabilen, basılı kitapların temel özelliklerini (kâğıt hariç) dijital ortamda sunan ve ses, video, film, çoklu ortam unsurları ile etkileşimli bağlantılarla zenginleştirilebilen bir medya türüdür (De Jong ve Bus, 2003, s. 147). İlk olarak 1970'li yıllarda ortaya çıkan bu kitaplar, günümüzde teknolojik gelişmelerle çocukların ihtiyaç ve ilgilerine yönelik zengin ve etkileşimli bir yapıya kavuşmuştur. Başlangıçta taşınabilir belge biçiminde (Portable Document Format- PDF) ve benzeri biçimlerde sunulan içerikler, zaman içinde etkileşimli özellikler barındıran dijital kitaplara dönüşmüştür (Bozkurt ve Bozkaya, 2013, ss. 388-389).

Alan yazında e-kitapların çocukların erken okuryazarlık gelişimine önemli avantajlar sunduğu belirtilmektedir. Çoklu ortam öğeleri, sesli anlatım ve etkileşimli unsurlar, çocukların motivasyonunu artırarak metinle kurdukları bağlantıyı güçlendirmektedir. Bununla birlikte, aşırı animasyon ve gereksiz etkileşimlerin dikkat dağıtarak çocukların hikâyeye odaklanmasını zorlaştırabileceği ve bilişsel yük oluşturabileceği ifade edilmektedir (Bus, Takacs, ve Kegel, 2015, s. 79). Dolayısıyla e-kitapların sunduğu olanaklardan etkili bir şekilde kullanılabilmesi için tasarım öğelerinin dengeli ve öğrenme-öğretme ilkelerine uygun biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Fisher'a (2015, s. 196) göre e-kitaplar; basit dijital e-kitaplar, geliştirilmiş e-kitaplar ve etkileşimli e-kitaplar şeklinde çeşitlilik göstermektedir. Basit dijital e-kitaplar genellikle sadece metin içeren ve bazen çocuklara yönelik görsellerle desteklenen, basılı kitapların dijital ortama aktarılmış temel biçimleridir. Sayfaların elle çevrildiği bu tür dijital kitaplar, genellikle klasik hikâye ve masalların dijitalleştirilmiş sürümleri olup, geleneksel kitaplara benzer bir okuma deneyimi sunarken taşınabilirlik ve erişim kolaylığı açısından daha kullanışlı olmaktadır (Özenç ve Akın, 2020, s. 41). Geliştirilmiş e-kitaplar, hikâyelerin basit görseller ve animasyonlarla desteklendiği, görsel ve işitsel unsurlar barındırarak okuma becerileri henüz gelişmemiş çocukların hayal gücünü ve okuma yetilerini destekleyen türlerdir (Güzelkçük ve Can, 2023, s. 34). Etkileşimli e-kitaplar, kullanıcı ilgisini artıran sesli anlatım ve dokunarak etkileşim gibi özelliklere sahiptir. Bu tür kitaplar, farklı hikâye akışlarını keşfetme imkânı sunabilmekte ya da yalnızca ekrandaki öğeler ve karakterlerle etkileşim kurulduğunda ortaya çıkan ek sohbetleri ve ayrıntıları içerebilmektedir (Fisher, 2015, s. 197). Bu etkileşimli özelliklerin, çocukların öğrenme sürecini oyunlaştırma yoluyla daha keyifli ve motive edici bir okuma deneyimine dönüştürdüğü belirtilmektedir (Göçerler ve Asutay, 2016, s. 157).

E-kitap teknolojilerinin gelişmesiyle etkileşimi artıran animasyonların kullanımı artmakta olup, böylece çocuklar metni kendi başlarına dinleyebilmekte, anlatılanlarla görseller arasında bağ kurabilmekte ve hareketli unsurları etkinleştirerek anlama ve öğrenme süreçlerini destekleyebilmektedir (Özdemir ve Özgül, 2021, s. 245). Ayrıca alanyazın, animasyon ve etkileşim unsurlarının çocukların dikkatini artırma ve anlatıyı anlamlandırma süreçlerine önemli katkılar sunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, metinle bağlantısı olmayan veya aşırı uyarıcı nitelikteki animasyonların dikkat dağınıcı olabileceği ve öğrenmeyi olumsuz etkileyebileceği de belirtilmektedir (Bus, vd., 2015, ss. 79-80). Bu bağlamda, animasyonun işlevsel ve öğretimsel amaçlarla kullanımı e-kitap tasarımının kritik bir boyutu olarak değerlendirilmektedir.

Etkileşimli e-kitaplarda etkileşim düzeyinin artırılması, içeriğin kalitesini yükselterek öğrenenin sürece aktif katılımını sağlamak ve anlamlı öğrenmeyi desteklemek amacıyla yapılmaktadır. Çocuklara yönelik e-kitapları diğer dijital kitaplardan ayıran temel fark, içeriğin yüksek düzeyde etkileşim sunmasıdır. Bu etkileşim, öğrenene gerçek zamanlı ve gelişmiş bir deneyim sağlamaktadır. Bu bağlamda, amaç yalnızca çoklu ortam araçlarını kullanarak bilgi sunmak değil; aynı zamanda bireysel farklılıkları gözetken, öğrenme sürecindeki engelleri ortadan kaldıran, evrensel tasarım anlayışına uygun, esnek ve kişiselleştirilebilir içerikler geliştirmektir (Erden Aydın ve Yazıcı, 2019, s. 182). Ayrıca etkileşimli unsurların dengeli biçimde kullanılması, sorunsuz çalışan yazılım altyapısı, kullanıcı dostu bir arayüz tasarımı ile desteklenen uygulamalar; motive edici ses efektleri ve müziklerle birlikte, etkileşimli dijital kitapların temel yapı taşlarını oluşturmaktadır (Ersan, 2016, s. 153).

Etkileşimli e-kitapların tasarımında benimsenen bu yaklaşım çerçevesinde yürütülen çalışmalar, e-kitapların erken çocukluk dönemi üzerindeki olumlu etkilerine dikkat çekmektedir. Erken yaşta okuma alışkanlığının kazandırılması dil gelişimi ve bilişsel becerilerin desteklenmesi açısından oldukça önemlidir (Farrokhi, 2015, s. 79). E-kitaplar erken çocukluk dönemine yönelik eğitsel içeriklerin zenginleştirilmesine olanak tanımaktadır (Durmaz, 2024, ss. 66-67). E-kitaplardaki sesli anlatım özellikleri ve etkileşimli sözcük açıklamaları, çocukların kelime hazinesini geliştirmelerine katkı sunabilmektedir. Ayrıca, bu kitapların içerdiği etkileşimli öğelerin, çocukların hikâyeyi ve kavramları daha iyi anlamalarını sağladığı ifade edilmektedir (Boynukara, 2019, ss. 54-55). Bunun yanı sıra giderek önem kazanan bir diğer kavram da rehberli okumadır. Rehberli okuma, çocuğun metni takip etmesini kolaylaştıran sesli anlatım, görsel ipuçları ve yönlendirici etkileşimler aracılığıyla okuma sürecinin yapılandırılmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, özellikle erken çocukluk döneminde çocukların metinle daha düzenli ve sistemli etkileşim kurmasını desteklemekte ve okuryazarlık gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Ehri vd., 2011, ss. 250-252). Öte yandan, e-kitaplardaki sesli anlatımların, çocukların doğru telaffuz ve vurgu ile hikâyeleri dinleyerek anlama becerilerini geliştirdiği de vurgulanmaktadır (Ceylan, 2023, s. 85). Ayrıca, fonemik farkındalık öğretiminin çocukların okuma kazanımını anlamlı derecede artırdığına ilişkin güçlü meta-analitik kanıtlar da bulunmaktadır (Ehri vd., 2011, s. 250).

Erken çocukluk döneminde, çocukların gerçek hayata hazırlanmalarında ve günlük yaşama uyum sağlamalarında önemli araçlardan biri çocuk kitaplarıdır. Bu dönemde kazanılan temel bilgi ve beceriler, bireyin tüm yaşamını etkileyebilecek niteliktedir. Dijital çağda büyüyen çocukların teknolojiyle iç içe olmaları, onların dijital içeriklerle daha erken yaşta tanışmalarına neden olmaktadır (Pektaş Turgut, 2018, s. 211). Bu bağlamda, e-kitaplar çocukların ilgisini çeken, etkileşimli ve eğitsel yönü güçlü materyaller olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bu kitapların belirli niteliklere sahip olması da büyük önem taşımaktadır (Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 144).

E-kitapların çocukların gelişimine katkıları yadsınmaz olmakla birlikte, bu etkinin sağlanabilmesi için e-kitapların nitelikli ve çocukların gelişim özelliklerine uygun şekilde tasarlanması büyük önem taşımaktadır (Larson, 2007, s. 161). Özellikle erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanan e-kitapların, çocukların yaş özellikleri ve gelişim ihtiyaçları doğrultusunda ses, animasyon ve görsellerle zenginleştirilmiş çoklu ortam öğeleri içermesi önemlidir (Anuradha ve Usha, 2006, s. 662). E-kitaplarda yer alan içerik, resimleme, canlandırma ve etkileşim yapısı çocuğun hayal gücünü ve öğrenme becerilerini destekleyici nitelikte olmalıdır. Tasarım ise yaş grubuna uygun olarak açık, anlaşılır ve okunabilir şekilde sunulmalıdır (Pektaş Turgut, 2018, ss. 211-212). Henüz okumayı bilmeyen çocuklara yönelik geliştirilen e-kitaplarda yazılı yönergeler sınırlı tutulmalı, bu yönergeler mümkün olduğunca görsellerle desteklenmelidir (Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 153). Bununla birlikte ses, metin ve hareketli öğelerin birbiriyle uyumlu olması hem öğrenmeyi kolaylaştırmakta hem de çocuğun kitaptan keyif almasına katkı sağlamaktadır (Kucirkova, 2019, s. 210). Benzer şekilde, oyun, bulmaca, çizim ya da etkileşimli sorular gibi etkinlikler, çocukların öğrenme süreçlerinin değerlendirilmesi açısından önemlidir (Bozkurt, 2013, s. 49).

E-kitapların, eğitsel açıdan etkili olabilmesi için belirli niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu kapsamda Fisher'ın (2015, ss. 198-205) çocuklar için oluşturduğu en iyi e-kitap uygulamalarına ilişkin 9 ölçüt temel alınmaktadır. Bu ölçütler basılı kitap davranışlarının modellenmesi, metnin seslendirilmesi, okunan kelimelerin vurgulanması, farklı okuma seçeneklerinin sunulması, hikâyeyi destekleyen animasyonlar ve etkileşimlerin oluşturulması, sesli (fonetik) öğrenme araçlarının sağlanması, çocukların hikâyeyi kişiselleştirmelerine izin verilmesi, gelişim düzeyine uygun hikâyelerin anlatılması ve dil ile okuryazarlık sevgisini teşvik eden soru ve oyunların eklenmesi olarak belirlenmiştir. Bu ölçütlere bakıldığında, ilk olarak basılı kitap davranışlarının modellenmesi ölçütüne göre e-kitaplar, basılı kitapların dijital temsilcisi olup sayfa çevirme ve soldan sağa okuma gibi davranışları modelleyerek çocukların kitap yapısını ve temel kavramları öğrenmesini sağlamaktadır. Sesli anlatım sağlama ölçütü ise, metni bağımsız olarak okuyamayan çocukların metni dinleyerek okuma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Okunan kelimelerin vurgulanması, çocukların işittikleri sesleri yazılı sözcüklerle eşleştirmelerine olanak tanıyarak okuma gelişimini desteklemektedir. Ayrıca farklı okuma seçeneklerinin sunulması, çocukların bireysel okuma düzeylerine uygun seçenekler aracılığıyla öğrenme sürecini kişiselleştirebilmelerine imkân tanımaktadır. Hikâyeyi destekleyen animasyonlar ve etkileşimler, önemli öğeleri ön plana çıkararak çocukların anlama becerilerini artırmaktadır. Ancak bu noktada dikkat dağınık ve gereksiz animasyonlardan kaçınılması gerektiği de vurgulanmaktadır. Fonetik öğrenim, teknik açıdan çeşitli zorluklar barındırdığından bu alanda geliştirilen uygulamaların kapsamlı ve özenli bir şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Hikâyenin kişiselleştirilmesine izin verilmesi, çocukların anlatıyla duygusal bağ kurmalarını sağlasa da bu durum bazı teknik ve kalite sorunlarını beraberinde getirebilmektedir. Gelişim düzeyine uygun hikâye anlatımı, neden-sonuç ilişkisine dayalı basit yapılarla çocukların yaş ve bilişsel düzeylerine uygun içerikler sunarak öğrenme sürecini daha etkili hâle getirmektedir. Son olarak, dil ve okuryazarlık sevgisini teşvik eden soru ve oyunlar, çocukların metinle etkileşim kurmalarını sağlayarak yalnızca okumalarını değil, aynı zamanda metni anlamlandırmalarını ve okuma alışkanlığı geliştirmelerini de desteklemektedir.

Bu bağlamda, çocukların dil gelişimi, okuryazarlık becerileri ve öğrenme süreçlerini destekleyen bu ölçütler ışığında dijital ortamların sunduğu içeriklerin niteliği daha da önem kazanmaktadır. Bu noktada TRT Çocuk e-Kütüphanesi, erken yaş gruplarına yönelik içerikler sunması bakımından dikkat çekmektedir. Her ne kadar TRT Çocuk e-Kütüphanesi, çeşitli çalışmalarda cinsiyet eşitliği, düşünme becerileri, kullanışlılık ve erişilebilirlik gibi farklı açılardan ele alınmış olsa da (Çelikoğlu ve Koyuncu Şahin, 2024, s. 975; Gençer ve Bahşi, 2025, s. 729; Yıldız Taşdemir ve Ata Doğan, 2023, s. 34), bu ortamda sunulan e-kitapların özellikle teknik ve eğitsel ölçütler açısından değerlendirildiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu nedenle, bu çalışmada Türkiye'deki en kapsamlı dijital çocuk kütüphanelerinden biri olan TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde yer alan "Hayatın İçinden", "Meraklı Bilgin", "Bizim Masallar", "Doğanın Masalı" ve "Bizim Kahramanlar" kategorilerindeki, 3-5 yaş grubuna hitap eden e-kitaplar, Fisher (2015, ss. 198-205) tarafından geliştirilen "çocuklar için en iyi e-kitap uygulamaları" ölçütleri doğrultusunda incelenmiştir. Bu yönüyle çalışma, erken çocukluk dönemi e-kitaplarının niteliksel değerlendirmesine yönelik alanyazına özgün katkılar sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, aşağıdaki belirtilen ana araştırma sorusu ve alt araştırma sorularına cevap aranacaktır:

TRT Çocuk E-Kütüphanesi'nde yer alan 3-5 yaş grubuna yönelik e-kitaplar, Fisher (2015, ss. 198-205) tarafından geliştirilen "çocuklar için en iyi e-kitap uygulamaları" ölçütleri açısından nasıl bir görünüm sergilemektedir?

1. TRT Çocuk E-Kütüphanesi'nde yer alan 3-5 yaş grubuna yönelik e-kitaplarda basılı kitap davranışlarının modelleme düzeyi nasıldır?
2. E-kitaplarda yer alan sesli anlatım özellikleri nasıl sunulmakta ve bu özellikler çocukların gelişim düzeyleriyle nasıl bir uyum göstermektedir?
3. Okunan kelimelerin vurgulanmasına yönelik özellikler nasıl sunulmakta ve bu özelliklerin işlevselliği ve etkililiği nasıl değerlendirilmektedir?
4. Farklı okuma seçenekleri (kendi kendine okuma, rehberli okuma vb.) hangi biçimlerde yer almaktadır?
5. Hikâyeyi destekleyen animasyon ve etkileşim unsurları, çocukların dikkatini çekme ve anlamayı destekleme açısından nasıl bir rol üstlenmektedir?
6. E-kitaplar, fonetik öğrenmeyi destekleyici özellikler içermekte midir?
7. E-kitaplarda hikâyeyi kişiselleştirmeye yönelik imkânlar (karakter seçimi, isim ekleme vb.) sunulmakta mıdır?
8. Sunulan hikâyelerin, 3-5 yaş grubu çocukların bilişsel ve dil gelişim düzeyleriyle uyumu nasıl değerlendirilebilir?
9. E-kitap içeriklerinin, çocuklarda dil gelişimini ve okuryazarlık sevgisini teşvik etme potansiyeli nasıl bir çerçevede ele alınabilir?

Yöntem

Bu araştırma, temel nitel araştırma deseni kapsamında tasarlanmış olup, araştırmanın veri kaynağını, TRT Çocuk E-Kütüphanesi'nde yer alan 3-5 yaş grubu çocuklara yönelik e-kitaplar oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırma konusu ile ilişkili yazılı ve dijital materyallerin sistemli biçimde seçilmesi, uygunluklarının değerlendirilmesi, belirlenen ölçütlere göre çözümlenmesi ve yorumlanması sürecidir (Bowen, 2009, s. 32; Merriam, 2013, s. 45). Çalışmada, belirli bir kategori altında yer alan dijital çocuk kitaplarının içeriklerini doğal bağlamında derinlemesine incelemeye imkân vermesi nedeniyle bu yöntem tercih edilmiştir.

Araştırma Kapsamındaki e-Kitaplar

Araştırma kapsamında incelenen e-kitaplar, TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde yer alan ve 3-5 yaş aralığındaki çocuklara hitap eden dijital kitaplardan oluşmaktadır. e-Kitaplar, platformda sunulan bütün kategoriler (“Hayatın İçinden”, “Meraklı Bilgin”, “Bizim Masallar”, “Doğanın Masalı” ve “Bizim Kahramanlar”) arasından seçilmiştir. Bu çalışmada, her biri beş farklı kategoride yer alan e-kitaplar arasından, her kategori için 10’ar kitap olmak üzere toplam 50 e-kitap incelenmiştir. Seçilen her 10 kitap, hedef yaş gruplarına göre dağıtılmıştır. Bu yaş dağılımı, diğer kategorilerde farklı yaş gruplarına ağırlık verilerek dengelenmiş ve sonuçta her yaş grubu için yaklaşık eşit sayıda kitap değerlendirmeye dâhil edilmiştir. TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde araştırmanın yapıldığı Haziran 2025 itibarıyla, 3–5 yaş grubuna yönelik Hayatın İçinden, Meraklı Bilgin, Bizim Masallar, Doğanın Masalı ve Bizim Kahramanlar olmak üzere toplam beş farklı kategori ve 175 e-kitap bulunmaktadır. Bu e-kitapların 46’sı 3 yaş grubuna, 68’i 4 yaş grubuna ve 61’i 5 yaş grubuna aittir. Evrenin tamamının incelenmesi yerine, nitel araştırma yaklaşımının doğası gereği, araştırma sorularına derinlemesine yanıt verebilecek ve her bir kitabın ayrıntılı analizine olanak tanıyacak yönetilebilir bir örneklem oluşturulması tercih edilmiştir. Bu nedenle örneklem, kategoriler arasında karşılaştırma yapılabilmesi, herhangi bir kategorinin aşırı temsil edilmesini önlemek ve kategorilerde dengeli dağılımı sağlamak için her kategoriden 10 kitapla sınırlandırılmıştır. Ayrıca, yaş dağılımı da her kategori içerisinde dengelenerek örneklemin belirli bir yaşa yığılmasının önüne geçilmiştir. Bu bağlamda, kitapların seçiminde amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, belirli niteliklere sahip bilgi kaynaklarının seçilmesine dayanan sistematik bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2018, s. 92). Bu çalışmada ölçütler, kitapların TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde yer alması ve 3-5 yaş grubuna yönelik olması şeklinde belirlenmiştir. Bu sistematik seçim süreci, örneklemin hem nitel analiz için uygun derinliği sağlamasını hem de kategori ve yaş dağılımı açısından temsili bir çeşitlilik sunmasını amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında incelenen kitaplara ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Araştırma Kapsamında İncelenen Kitaplara İlişkin Bilgiler

Kategori	Kitap adı	Yazar	Yayınevi	Yaş grubu	Sayfa sayısı
Hayatın İçinden	1. Saçlarımı Kestiriyorum	Yıldız Çelik	Erdem Yayınevi	+3	16
	2. Sevimli Canavar Abi Oluyor	Merve Gülcemal	Cezve Yayınları	+3	32
	3. Efe ile Ece Meslekler	Figen Yaman Coşar	Erdem Yayınevi	+3	14
	4. Haydi Sevgi Örelim	Dr. Lina Dasuki	Çilek Kitaplar	+4	24
	5. Yaz Mevsimi	Azam Tabarrayi	Nar Çocuk	+4	20
	6. Tolga ile Duman	Filiz Gündoğan	Selimer Yayınları	+4	30
	7. Parkta	Azam Tabarrayi	Nar Çocuk	+4	20
	8. Su Tasarrufu	Azam Tabarrayi	Nar Çocuk	+5	20
	9. Hoş Geldin Oya	Eser Ünalın Şener	Erdem Yayınevi	+5	16
	10. Sevgiyi Görmek	Eser Ünalın Şener	Erdem Yayınevi	+5	16
Meraklı Bilgin	1. Çalışan Başarır	Tuba Bozcan	Yumurcak Yayınları	+3	14
	2. Temiz Çevre Savaşçıları	Tuba Bozcan	Yumurcak Yayınları	+3	14
	3. Bil Bakalım Ben Kimim?	Abeer Al-Taher	Nar Çocuk	+3	18
	4. Ne Boyayalım	Aytül Akan	Redhouse Kidz	+3	32
	5. Tavşan Bıdıbk Ders Çalışıyor	Seher Cesur Kılıçaslan	FOM Kitap	+4	14
	6. Cemile Tombiş'e Yeni Kelimeler Öğretiyor	Aline Depetingy, Seda Darcan Çiftçi	Kaknüs Çocuk	+4	10
	7. Veteriner Olsam	Ana Michelle Sarı	Selimer Yayınları	+4	14
	8. Ya Arılar Giderse	Bestami Yazgan	Nar Çocuk	+5	16
	9. Pilot Pandi	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okul	+5	28
	10. Zaman Neydi Piya?	Elif Mira	Nito Kitap	+5	24
Bizim Masallar	1. Pıspış Meraklı Bakış	Tuğba Coşkun	Cezve Yayınları	3+	32
	2. Kuş Çocuk	Hatice Özdemir Tülün	Cezve Yayınlar	3+	30
	3. Kekito	Tuba Bozcan	Yumurcak Yayınları	3+	14
	4. Sevimli Sincaplar	Filiz Gündoğan	Selimer Yayınları	4+	30
	5. Masalveren Ağacı	Fatma Çağdaş Börekçi	Cezve Yayınları	4+	32
	6. Çiçekler Ve Hamdi Dede	Nalan Aktaş Sönmez	Çilek Kitaplar	4+	14
	7. Pembe Şapkalı Ördek	Bestami Yazgan	Nar Çocuk	5+	18
	8. Islak Pati	Eser Ünalın Şenler, Hümeysra Bektaş	Erdem Yayınevi	5+	16
	9. Cesur Pembe Bulut	Tuba Bozcan	Damla Yayınevi	5+	14
	10. Biz Virüsten Güçlüyüz	Meryem Uçar	Erdem Yayınevi	5+	34
Doğanın Masalı	1. İsimsiz Taşın Masalı	Elif Konar Özkan, Ümit Yaşar Özkan	Erdem Yayınevi	3+	22
	2. Kayıp Orman Şarkısı	Tuğba Coşkun	Cezve Yayınları	3+	32
	3. Kim Kurtarsın Bu Ayıyı	Sezai Ozan Zeybek	Nito Kitap	3+	26
	4. Salyangozun Arkadaşı	Sümeysra T. Demir	Balık Kitap	3+	8
	5. Şarkıcı Gukki	Melike Günyüz	Erdem Yayınevi	4+	16
	6. Timsah Temsi'nin Diş Ağrısı	Melike Günyüz	Erdem Yayınevi	4+	20
	7. Köstebek Tumtum	Filiz Gündoğan	Selimer Yayınları	4+	30
	8. Simurg	Reza Hemmatirad	Nar Çocuk	5+	16
	9. Annem İçin	Eser Ünalın Şenler, Hümeysra Bektaş	Erdem Yayınevi	5+	16
	10. Kış Pastası	Eser Ünalın Şenler, Hümeysra Bektaş	Erdem Yayınevi	5+	16
Bizim kahramanlar	1. Tuhaf Çiçek	Uyarlayan Neslihan Yalçın	Erdem Yayınevi	3+	14

2. Kayıp Kaykay	Uyarlayan Neslihan Yalçın	Erdem Yayınevi	3+	14
3. Teşekkürler Momo	Uyarlayan Neslihan Yalçın	Erdem Yayınevi	3+	14
4. Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu-Robot Dostu	Gökçe Özder	Beta Kids	4+	18
5. Tohumlar Nasıl Yayılır	Senarist Fidan Ç. Kaplan	Erdem Yayınevi	4+	16
6. Havcu Kim Yedi?	Senarist Fidan Ç. Kaplan	Erdem Yayınevi	4+	16
7. Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu-Tarım Yapıyor	Gökçe Özder	Beta Kids	4+	18
8. Kuş Gözlemevi	Uyr. Türkan Çolak	Erdem Yayınevi	5+	26
9. Kar Geliyor	Uyr. Ayşenur Gönen	Erdem Yayınevi	5+	14
10. Su Hayattır	Uyr. Ayşenur Gönen	Erdem Yayınevi	5+	14

Tablo 1 incelendiğinde, araştırma kapsamında toplam 5 kategori altında yer alan 50 dijital çocuk kitabının değerlendirildiği görülmektedir. Her bir kategoriden 10 kitap seçilmiştir. Yaş grubu dağılımına bakıldığında, 3 yaş grubuna ait 17 kitap, 4 yaş grubuna ait 17 kitap ve 5 yaş grubuna ait 16 kitap yer almaktadır. Kitaplar, 32 farklı yazar tarafından kaleme alınmış ve 16 farklı yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Çalışmada, Türkiye’deki en kapsamlı dijital çocuk kütüphanelerinden biri olan TRT Çocuk e-Kütüphanesi’nde yer alan ve 3-5 yaş grubuna hitap eden e-kitaplar çalışma materyali olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda tüm kategorilerde (“Hayatın İçinden”, “Meraklı Bilgin”, “Bizim Masallar”, “Doğanın Masalı” ve “Bizim Kahramanlar”) yer alan e-kitaplar veri kaynağı olarak seçilmiştir. Seçilen e-kitaplar, Fisher (2015, ss. 198-205) tarafından geliştirilen “çocuklar için en iyi e-kitap uygulamaları” ölçütleri doğrultusunda incelenmek üzere dijital ortamdan erişilmiştir.

Veri toplama sürecinde, her bir e-kitap sistematik olarak açılarak metin, sesli anlatım, animasyon, etkileşim özellikleri ve diğer ölçütler dikkatle gözlemlenmiş ve notlar alınmıştır. Böylece, e-kitapların teknik ve eğitsel nitelikleri detaylı şekilde kayıt altına alınmıştır.

Toplanan veriler, analiz için Fisher (2015, ss. 198-205) tarafından geliştirilen “çocuklar için en iyi e-kitap uygulamaları” kriterleri esas alınarak oluşturulan nitel değerlendirme formu (EK-1) kullanılarak düzenlenmiştir. Bu form, dijital çocuk kitaplarının eğitsel ve teknik niteliklerini çok boyutlu biçimde analiz etmeyi amaçlayan dokuz ana ölçütten oluşmaktadır. Bu ölçütler, e-kitaplarda basılı kitap davranışlarının modellenmesi, sesli anlatım özelliği, okunan kelimelerin vurgulanması, farklı okuma biçimlerinin sunulması, hikâyeyi destekleyen animasyonlar ve etkileşimler, fonetik öğrenme araçları, hikâyeyi kişiselleştirme olanakları, yaşa uygunluk ve dil ile okuryazarlık sevgisini teşvik eden öğelerin varlığı gibi alanları kapsamaktadır. Değerlendirme sürecinde her bir e-kitap, söz konusu ölçütler doğrultusunda aynı sırayla ve sistematik biçimde incelenmiştir.

Her ölçüt için kitapta ilgili özelliğin bulunup bulunmadığı belirlenmiş; mevcut olan özellikler betimleyici notlarla kayıt altına alınmıştır. Ölçütlerin değerlendirilmesinde nicel bir puanlama yapılmamış, kitapların ilgili ölçütleri karşılama durumları nitel olarak analiz edilmiştir. Bu süreçte tüm kitaplar, karşılaştırılabilirlik ve tutarlılık sağlamak amacıyla aynı değerlendirme formu kullanılarak analiz edilmiştir. Dijital Çocuk E-Kitaplarının Değerlendirilmesinde Kullanılan Ölçütler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Dijital Çocuk E-Kitaplarının Değerlendirilmesinde Kullanılan Ölçütler

No	Ölçüt	Açıklama
1	Basılı kitap davranışlarının modellenmesi	E-kitabın sayfa çevirme, soldan sağa okuma yönü, başlık ve yazar bilgisi gibi basılı kitaplara özgü temel okuma davranışlarını yansıtır
2	Sesli anlatım özelliği	Metnin profesyonel ya da sistematik bir seslendirme ile sunulması ve bu özelliğin kullanıcı tarafından kontrol edilebilir olması
3	Okunan kelimelerin vurgulanması	Sesli okuma sırasında kelimelerin eş zamanlı olarak görsel biçimde vurgulanması ve metin-ses eşleştirmesini desteklemesi
4	Farklı okuma biçimlerinin sunulması	Kendi kendine okuma, rehberli okuma veya ses kaydı gibi farklı okuma seçeneklerinin bulunması
5	Hikâyeyi destekleyen animasyonlar ve etkileşimler	Anlamayı destekleyen, hikâye ile uyumlu animasyon ve etkileşimli öğelerin varlığı
6	Fonetik öğrenme araçları	Harf-ses ilişkisini destekleyen, fonetik farkındalık geliştirmeye yönelik araçların bulunması
7	Hikâyeyi kişiselleştirme olanakları	Karakter seçimi, isim ekleme gibi çocuğun hikâyeye bireysel katkı sunabilmesini sağlayan özellikler
8	Yaşa uygunluk	Hikâye içeriği, dil düzeyi ve anlatım yapısının 3-5 yaş grubunun bilişsel ve dil gelişim özelliklerine uygunluğu
9	Dil ve okuryazarlık sevgisini teşvik eden öğeler	Okuma sevgisini destekleyen etkileşimli soru, oyun ve etkinliklerin bulunması

Nitel değerlendirme formu, her bir ölçüt için üç seçenek içermektedir: “Var”, “Kısmen”, “Yok”. Bu seçeneklerin yanı sıra, gözlemciye içeriğe ilişkin ayrıntılı niteliksel değerlendirme yapma olanağı tanıyan bir “Yorum” bölümü de her maddeye eklenmiştir. Böylece hem betimsel hem de karşılaştırmalı analiz yapılmasına imkân sağlanmıştır. Hazırlanan değerlendirme formunun kapsam geçerliliğini sağlamak amacıyla ilgili alanda uzmanlığı bulunan üç akademisyenin görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan elde edilen geri bildirimler doğrultusunda formda gerekli düzenlemeler yapılmış ve nihai haliyle veri toplama sürecinde kullanıma hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz, önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda verilerin özetlenmesi, anlamlandırılması ve sistematik biçimde sunulmasını esas alan nitel bir veri çözümleme tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, ss. 239-240). Bu yöntemde, araştırmacı, verileri doğrudan alıntılar ve kategorik sınıflandırmalar eşliğinde sunarak, inceleme nesnesine ilişkin anlamlı örüntüler ortaya koymayı amaçlar.

Bu çalışmada, Fisher (2015, ss. 198-205) tarafından geliştirilen ölçütler doğrultusunda oluşturulan değerlendirme formundaki her bir ölçüt, bir tema olarak ele alınmıştır. Her kitap için belirlenen “Var”, “Kısmen” ve “Yok” kategorileri doğrultusunda frekans dağılımları çıkarılmış olup formda yer alan yorum alanları üzerinden yapılan nitel açıklamalar aracılığıyla her tema altında örnekler sunulmuştur. Böylece, sadece niceliksel dağılımlar değil, aynı zamanda kitapların içeriksel özelliklerine dair nitel bulgular da betimleyici yaklaşımla analiz edilmiştir.

Elde edilen veriler, temalar çerçevesinde tablolaştırılarak yorumlanmış ve her bir ölçüte ilişkin genel eğilimler belirlenmiştir. Bu süreçte araştırmacı, tarafsızlığı korumaya özen göstermiş; bulgulara müdahale etmeden, kitaplarda gözlenen içeriklerin analizine odaklanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bu araştırmada geçerlik ve güvenirlik, nitel araştırmaların doğasına uygun biçimde ele alınmıştır. Nitel çalışmalarda geçerlik ve güvenirliğin sağlanabilmesi için araştırma sürecinin açık, sistematik ve denetlenebilir biçimde yürütülmesi; veri kaynağının, örneklem seçim sürecinin ve analiz adımlarının ayrıntılı olarak raporlanması önem taşımaktadır (Başkale, 2016, s. 23).

Araştırmanın geçerliğini desteklemek amacıyla veri kaynağı net biçimde tanımlanmış olup incelenen e-kitapların tamamı TRT Çocuk e-Kütüphanesi’nden doğrudan erişilerek analiz edilmiştir. İnceleme sürecinde, alanyazında kabul gören ve kuramsal bir çerçeve sunan Fisher (2015, ss. 198-205) tarafından geliştirilen ölçütler esas alınmıştır. Böylece tüm kitaplar aynı değerlendirme ölçütleri doğrultusunda ele alınmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan nitel değerlendirme formunun kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla üç farklı alan uzmanının görüşüne başvurulmuş ve elde edilen geri bildirimler doğrultusunda formda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Araştırmanın güvenirliğini sağlamak için izlenen yöntemsel süreç ayrıntılı biçimde açıklanmış olup veri kaynağının belirlenmesi, örneklem seçimi, değerlendirme ölçütleri ve analiz süreci açık ve şeffaf biçimde raporlanmıştır. E-kitapların incelenmesi sırasında her bir kitap belirlenmiş ölçütler doğrultusunda sistematik olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler önceden belirlenmiş ölçütler doğrultusunda sistematik olarak yapılmıştır. Böylece araştırma sürecinin izlenebilirliği sağlanmış ve benzer bağlamlarda yürütülecek çalışmalar için yöntemsel tutarlılık oluşturulmuştur.

Analiz sürecinde elde edilen bulgular, araştırmacının öznel yargılarından bağımsız olarak doğrudan incelenen e-kitapların içeriklerine dayalı biçimde sunulmuştur. Böylece değerlendirmeler, kitaplarda gözlenen özellikler üzerinden temellendirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen ana ve alt araştırma soruları doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde 3-5 yaş grubuna yönelik seçilen e-kitaplar, Fisher (2015, ss. 198-205) tarafından geliştirilen “çocuklar için en iyi e-kitap uygulamaları” ölçütleri kapsamında incelenmiş ve her bir alt araştırma sorusu ayrı alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Basılı Kitap Davranışlarını Modelleme

Bu temada, e-kitapların basılı kitaplara benzer temel okuma davranışlarını (sayfa çevirme, soldan sağa okuma, başlık ve yazar bilgisi gösterimi gibi) ne ölçüde modellediği değerlendirilmiştir. Fisher (2015, s. 198) ölçütleri doğrultusunda yapılan analiz sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

E-Kitapların “Basılı Kitap Davranışlarını Modelleme” Ölçütüne Göre Dağılımı

Ölçüt	Kategori	Var	Kısmen	Yok
Basılı Kitap Davranışlarını Modelleme	Hayatın İçinden	10	0	0
	Meraklı Bilgin	10	0	0
	Bizim Masallar	10	0	0
	Doğanın Masalı	10	0	0
	Bizim Kahramanlar	10	0	0
Toplam		50	0	0

Elde edilen bulgulara göre, incelenen 50 e-kitabın tamamı bu özelliği taşıyarak “Var” şeklinde değerlendirilmiştir. Beş ana kategoriye ait her bir kitap, sayfa çevirme işlevi, soldan sağa okuma yönü ve başlık/yazar bilgisi gibi unsurlar açısından basılı kitap davranışlarını başarılı şekilde modellemektedir. Bu durum, TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde sunulan kitapların teknik yapısının geleneksel okuma deneyimini dijital ortama etkili biçimde taşıdığını göstermektedir.

Örneğin, “Saçlarımı Kestiriyorum”, “Çalışan Başarır” ve “Tuhaf Çiçek” adlı kitaplarda, yazar ismi ve başlık açık biçimde sunulmuş, içerik ise basılı hâlin bire bir dijital modeli olarak tasarlanmıştır. Bu türden uygulamalar, çocuklara kitap yapısına ilişkin temel kavramları kazandırmada işlevsel bir role sahiptir.

Metnin Seslendirilmesi

Bu tema kapsamında, e-kitaplarda metnin sesli okunma özelliğinin bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Fisher (2015, s. 199) ölçütleri doğrultusunda yapılan değerlendirme sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4

E-Kitapların “Metne Sesli Anlatım Sağlanması” Ölçütüne Göre Dağılımı

Ölçüt	Kategori	Var	Kısmen	Yok
Metne Sesli Anlatım Sağlanması	Hayatın İçinden	10	0	0
	Meraklı Bilgin	10	0	0
	Bizim Masallar	10	0	0
	Doğanın Masalı	10	0	0
	Bizim kahramanlar	10	0	0
Toplam		50	0	0

Elde edilen bulgulara göre, incelenen tüm e-kitaplar metnin seslendirilmesi özelliğine sahiptir. Kitaplarda yer alan sesli anlatımların hepsinde arka plan müziği ve seslendirme seçeneklerinin isteğe bağlı olarak ayrı ayrı açılıp kapatılabildiği gözlemlenmiştir. Bu da sesli anlatımın esnek kullanım imkânı sunduğunu ve kullanıcı dostu bir yapı sergilediğini göstermektedir.

Örneğin, “Çalışan Başarır”, “Kış Pastası” ve “Teşekkürler Momo” adlı kitaplarda sesli anlatım işlevi aktif olarak sunulmakta; ayrıca kullanıcı, arka plan müziğini veya sesi tercihe bağlı olarak etkinleştirebilmektedir. Bu yapı, dijital kitapların çocuklara yönelik etkileşimli öğrenme ortamları oluşturma potansiyelini ortaya koymaktadır.

Okunan Kelimelerin Vurgulanması

Bu tema kapsamında, e-kitaplarda sesli okuma sırasında kelimelerin eş zamanlı olarak vurgulanıp vurgulanmadığı incelenmiştir. Fisher (2015, s. 199) tarafından “karaoke tarzı” olarak tanımlanan bu özellik, sesli okuma ile görsel takibin eş zamanlı (senkronize) yapılmasını amaçlamakta ve özellikle okuma becerileri gelişmekte olan çocuklar için önemli bir destek aracı olarak değerlendirilmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5

E-Kitapların “Okunan Kelimelerin Vurgulanması” Ölçütüne Göre Dağılımı

Ölçüt	Kategori	Var	Kısmen	Yok
Okunan Kelimelerin Vurgulanması	Hayatın İçinden	0	0	10
	Meraklı Bilgin	0	0	10
	Bizim Masallar	0	0	10
	Doğanın Masalı	0	0	10
	Bizim kahramanlar	0	0	10
Toplam		0	0	50

Elde edilen bulgulara göre, incelenen 50 e-kitabın hiçbirinde, sesli anlatım sırasında metindeki kelimelerin eş zamanlı olarak görsel biçimde vurgulanmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, kitapların sesli okuma özelliğine sahip olmasına rağmen, çocukların duydukları sesle ekranda gördükleri metni eş zamanlı olarak takip etmelerini sağlayacak bir görsel destek sunulmadığını göstermektedir.

Örneğin “Sevimli Sincaplar”, “Temiz Çevre Savaşçıları” ve “Havucu Kim Yedi?” adlı kitaplarda sesli anlatım yer almakta; ancak seslendirme sayfa açıldığında otomatik olarak

başlamakta ve kelimelere eş zamanlı bir vurgulama yapılmamaktadır. Bu eksiklik, çocukların yazılı metni takip ederek kelime-ses eşleşmesi yapmalarını zorlaştırmakta ve okuryazarlık gelişimi açısından bir sınırlılık oluşturmaktadır.

Farklı Okuma Seçeneklerinin Sunulması

Bu tema kapsamında, e-kitapların çocuklara farklı okuma seçenekleri sunup sunmadığı incelenmiştir. Fisher (2015, s. 200), etkileşimli e-kitapların çoğunda “kendim okuyacağım” (anlatım olmadan), “bana oku” (profesyonel seslendirme ve metin vurgulama ile) ve “kendi sesimi kaydet” gibi seçeneklerin bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bazı e-kitaplarda ayrıca “hikâyeyi oynat” gibi etkileşimli anlatım seçenekleri de önerilmektedir. Bu seçenekler, çocukların okuma düzeylerine ve bireysel tercihlerine göre sürece aktif katılımını desteklemeyi amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6

E-Kitapların “Farklı Okuma Biçimlerinin Sunulması” Ölçütüne Göre Dağılımı

Ölçüt	Kategori	Var	Kısmen	Yok
Farklı Okuma Biçimlerinin Sunulması	Hayatın İçinden	0	0	10
	Meraklı Bilgin	0	0	10
	Bizim Masallar	0	0	10
	Doğanın Masalı	0	0	10
	Bizim kahramanlar	0	0	10
Toplam		0	0	50

Elde edilen bulgulara göre, incelenen 50 dijital kitabın hiçbirinde, kullanıcıya okuma seçenekleri arasında tercih yapma imkânı sunulmadığı tespit edilmiştir. Tüm kitaplarda yalnızca temel ses açma/kapatma fonksiyonu yer almakta; ancak bu kontrol, okuma seçeneği yerine geçmemektedir. Kullanıcıya aktif olarak “kendim okuyacağım”, “bana oku” veya “kendi sesimi kaydet” gibi bir seçenek sunulmamaktadır.

Örneğin, “Çiçekler ve Hamdi Dede”, “Cesur Pembe Bulut” ve “Tohumlar Nasıl Yayılır” adlı kitaplarda sesli anlatım yer almakta; ancak çocuk, yalnızca sesi açma veya kapatma yoluyla etkileşimde bulunabilmektedir. Ayrıca, uygulamalarda sesli anlatımın hızını ayarlamaya yönelik herhangi bir seçenek de bulunmamaktadır. Bu durum, çocukların bireysel okuma hızına ve tercihlerine uyum sağlamasını zorlaştırmakta, kitapların kişiselleştirilebilir bir okuma deneyimi sunma potansiyelini sınırlamaktadır.

Hikâyeyi Destekleyen Animasyon ve Etkileşimler

Bu tema kapsamında, e-kitaplarda yer alan animasyon ve etkileşimli öğelerin hikâyeye anlatımına katkı sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir. Fisher (2015, s. 200), animasyonların yalnızca estetik değil, aynı zamanda anlatı öğelerini güçlendiren işlevsel araçlar olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda kitaplar iki alt başlık altında değerlendirilmiştir: (1) Hikâyeyi destekleyici animasyonların varlığı, (2) Dikkat dağıtıcı animasyon ve etkileşimli öğelerin olup olmadığı. Elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7*E-Kitapların “Hikâyeyi Destekleyen Animasyon ve Etkileşimler” Ölçütüne Göre Dağılımı*

Ölçüt	Kategori	Destekleyici Animasyon (Var)	Dikkat Dağıtıcı (Var)	Dikkat Dağıtıcı (kısmen)	Dikkat Dağıtıcı (Yok)
Hikâyeyi Destekleyen Animasyon ve Etkileşimler	Hayatın İçinden	10	1	5	4
	Meraklı Bilgin	10	1	4	5
	Bizim Masallar	10	0	4	6
	Doğanın Masalı	10	0	1	9
	Bizim kahramanlar	10	0	2	8
Toplam		50	2	16	32

Elde edilen bulgulara göre, tüm kitaplar hikâyeyi destekleyen animasyon ve etkileşimli öğelere sahiptir. Ancak bu öğelerin yapısı ve kullanımı kategoriler arasında farklılık göstermektedir. Aşağıda her kategori özelinde bulgular detaylandırılmıştır:

Hayatın İçinden: Bu kategoride yer alan tüm kitaplar, hikâyeyi destekleyici animasyonlara sahiptir. Ayrıca 5 kitapta kısmen dikkat dağıtıcı, 1 kitapta ise doğrudan dikkat dağıtıcı animasyon ve etkileşimli öğe kullanımı tespit edilmiştir. Özellikle bazı kitaplarda animasyon sayısının fazlalığı ve hikâye ile doğrudan bağlantılı olmayan görsellerin kullanımı, metne odaklanmayı zorlaştırabilecek bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, “Sevimli Canavar Abi Oluyor” adlı kitapta, anlatım bütünlüğüyle bağlantısı sınırlı olan yoğun animasyonlar dikkat dağıtıcı nitelikte kullanılmıştır. “Haydi Sevgi Örelim” kitabında ise animasyonların sıklığı, anlatı akışını zaman zaman gölgeleyebilecek düzeydedir.

Meraklı Bilgin: Bu kategorideki tüm kitaplar hikâye anlatımını destekleyici düzeyde animasyonlar içermektedir. Bununla birlikte, 4 kitapta kısmen dikkat dağıtıcı, 1 kitapta ise doğrudan dikkat dağıtıcı öğeler gözlenmiştir. Bu kitaplarda özellikle animasyonların yoğunluğu, öğrencinin dikkatini metinden saptırabilecek hareketli ve tekrarlayan unsurların varlığı ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin, “Veteriner Olsam” adlı kitapta yoğun ve anlatım bütünlüğüyle doğrudan ilişkili olmayan animasyonlar dikkat dağıtıcı nitelikte kullanılmıştır. Benzer şekilde, “Temiz Çevre Savaşçıları” kitabında animasyonların sıklığı, çocuğun dikkatini anlatıdan uzaklaştırabilecek görsel karmaşaya neden olmaktadır.

Bizim Masallar: Bu kategoriye ait tüm kitaplarda hikâye anlatımını destekleyen animasyonlar yer almaktadır. Ancak 4 kitapta kısmen dikkat dağıtıcı öğeler kullanılmış, geri kalan 6 kitapta dikkat dağıtıcı unsur gözlenmemiştir. Kısmen dikkat dağıtıcı bulunan kitaplarda, görsel yoğunluk ve anlatıyla uyumsuz hareketli öğeler çocukların dikkatini metinden uzaklaştırabilmektedir. Örneğin, “Kekito” kitabında animasyonların sayıca fazla olması ve her birinin metinsel karşılığının olmaması dikkat dağıtıcı olarak değerlendirilmiştir.

Doğanın Masalı: Bu kategori, animasyonların en sade ve odaklı biçimde kullanıldığı grubu temsil etmektedir. Tüm kitaplar destekleyici animasyonlara sahip olmakla birlikte yalnızca 1 kitapta kısmen dikkat dağıtıcı animasyonlara rastlanmıştır. Diğer 9 kitapta dikkat dağıtıcı unsur bulunmamaktadır. Bu durum, bu kategori kitaplarının estetik dengesi korunmuş, anlatı bütünlüğüyle uyumlu animasyon yapısı barındırdığını göstermektedir.

Bizim Kahramanlar: Bu kategoride yer alan tüm kitaplarda anlatımı destekleyen animasyonlara yer verilmiştir. 2 kitapta kısmen dikkat dağıtıcı öğeler bulunmakta, 8 kitapta ise dikkat dağıtıcı unsur bulunmamaktadır. Dikkat dağıtıcı olarak değerlendirilen kitaplarda, özellikle anlatım bütünlüğüyle uyumsuz tekrar eden animasyonlar ve görsel olarak ön plana çıkan, hikâyeye katkısı sınırlı etkileşimli öğeler dikkat çekmiştir.

Tüm kategorilerde yer alan kitaplarda hikâyeyi destekleyen animasyonlara yer verilmiştir. Ancak bu animasyonların kullanım biçimi ve dikkat dağıtıcı düzeyi kategoriler arasında farklılık göstermektedir. Özellikle “Hayatın İçinden” ve “Meraklı Bilgin” kategorilerinde kısmen ya da doğrudan dikkat dağıtıcı öğeler daha sık gözlenirken, “Doğanın Masalı” ve “Bizim Kahramanlar” kategorileri bu açıdan daha dengeli bir yapı sergilemektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, animasyonların teknik olarak yaygın şekilde kullanıldığı; ancak bazı kitaplarda bu öğelerin anlatım bütünlüğüyle tam olarak örtüşmediği görülmüştür.

Dikkat dağıtıcı öğeler yaş grupları açısından incelendiğinde ise, en fazla 3+ ve 4+ yaş grubuna yönelik kitaplarda (her biri 7 kitap) bu tür unsurlara rastlandığı, 5+ yaş grubundaki kitaplarda ise dikkat dağıtıcı içeriklerin daha sınırlı (4 kitap) olduğu tespit edilmiştir.

Fonetik Öğrenme Araçları

Bu tema kapsamında, e-kitaplarda çocukların harf seslerini tanıma, bu seslerle oynama ve sesleri doğru telaffuz etme becerilerini geliştirmeye yönelik araçların bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Fisher (2015, ss. 200-201), fonetik öğrenmenin okuryazarlık gelişiminde önemli bir unsur olduğunu belirtmekle birlikte, bu özelliğin dijital içeriklerde kullanılmasının yüksek düzeyde teknik bilgi ve maliyet gerektirdiğini vurgulamaktadır. Harf seslerinin doğru biçimde kaydedilmesi, ses birleştirme yapılarının oluşturulması ve bu seslerin eğitsel olarak doğru biçimde sunulması oldukça zorlu ve hassas bir süreçtir. Elde edilen bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8

E-Kitapların “Fonetik Öğrenme Araçları” Ölçütüne Göre Dağılımı

Ölçüt	Kategori	Var	Kısmen	Yok
Fonetik Öğrenme Araçları	Hayatın İçinden	0	0	10
	Meraklı Bilgin	0	0	10
	Bizim Masallar	0	0	10
	Doğanın Masalı	0	0	10
	Bizim kahramanlar	0	0	10
Toplam		0	0	50

Elde edilen bulgulara göre, incelenen 50 e-kitabın hiçbirinde fonetik öğrenmeye yönelik özel bir dijital araç bulunmamaktadır. Harf seslerinin verildiği, bu seslerin birleştirildiği ya da telaffuzların ayrıntılı olarak öğretildiği bir yapı kitaplarda yer almamaktadır.

Fonetik araçların incelenen e-kitaplarda kullanılmaması doğrudan bir eksiklikten çok, bu özelliğin teknik ve maliyet açısından geliştiriciler için zorlayıcı olmasından kaynaklanıyor olabilir. Fisher (2015, ss. 200-201), harflerin seslerinin doğru şekilde kaydedilmesi, farklı ses varyasyonlarının ayrıştırılması ve bunların eğitsel açıdan doğru kullanımı gibi konuların dijital içerik üretiminde önemli zorluklar oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu zorluklara rağmen, e-kitaplarda fonetik öğelerin yer alması durumunda, özellikle erken yaş grubundaki çocuklar için ses farkındalığı gelişimini destekleyici etkiler oluşturabileceği düşünülmektedir.

Hikâyeyi Kişiselleştirme İmkânı

Bu tema kapsamında, e-kitapların çocuklara hikâyeyi kişiselleştirme fırsatı sunup sunmadığı değerlendirilmiştir. Fisher (2015, s. 201), dijital kitaplarda çocuklara kendi isimlerini, seslerini veya görsellerini hikâyede kullanabilecekleri alanlar sunulmasının, çocukların anlatı ile duygusal bağ kurmalarını kolaylaştırdığını vurgulamaktadır. Ancak bu tür kişiselleştirme öğeleri, sesli anlatım gibi diğer işlevleri teknik olarak etkileyebileceğinden, uygulanabilirliği sınırlı kalabilmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9

E-Kitapların “Hikâyeyi Kişiselleştirme İmkânı” Ölçütüne Göre Dağılımı

Ölçüt	Kategori	Var	Kısmen	Yok
Hikâyeyi Kişiselleştirme İmkânı	Hayatın İçinden	0	0	10
	Meraklı Bilgin	0	0	10
	Bizim Masallar	0	0	10
	Doğanın Masalı	0	0	10
	Bizim kahramanlar	0	0	10
Toplam		0	0	50

Elde edilen bulgulara göre, incelenen 50 dijital kitabın hiçbirinde çocuklara hikâyeyi kişiselleştirme imkânı sunulmamaktadır. İsim, ses veya görsel düzeyde kullanıcı katkısı sağlanabilecek herhangi bir etkileşimli alan incelenen e-kitaplarda bulunmamaktadır. Bu özellik, çocukların hikâyeyle bireysel bağ kurmasını destekleyebilecek potansiyelde olsa da teknik açıdan karmaşık ve uygulamada sınırlı bir özellik olduğu Fisher (2015, s. 201) tarafından vurgulanmaktadır.

Özellikle önceden kaydedilmiş sesli anlatımla uyumlu biçimde kişiselleştirme yapılabilmesi, yüksek kaliteli ses düzenlemelerinin yanı sıra, gerçek zamanlı veri uyumunu sağlayacak teknik bir altyapıyı ve kullanıcıya özel bilgilerin sorunsuz bir şekilde işlenmesini gerektirir. Bu da içerik üreticileri için maliyetli ve teknik olarak zorlu bir süreç anlamına gelmektedir. Bu nedenle, kişiselleştirme özelliğinin kitaplarda yer almamış olması bir eksiklikten çok, dijital üretim sürecinde alınan bilinçli bir tercih ya da sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Gelişim Düzeyine Uygun Hikâye Anlatımı

Bu tema kapsamında, hikâyelerin çocukların gelişim özelliklerine uygun şekilde kurgulanıp kurgulanmadığı değerlendirilmiştir. Fisher (2015, ss. 201-202), erken çocukluk dönemindeki çocukların özellikle neden-sonuç ilişkisi, zaman kavramı ve hikâye sıralaması gibi anlatı yapılarını kavrama becerilerinin sınırlı olabileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, dijital hikâyelerin bu gelişimsel özelliklere uygun biçimde tasarlanması, okuryazarlık ve bilişsel gelişimi desteklemede kritik bir rol oynamaktadır. Elde edilen bulgular Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10

E-Kitapların “Gelişim Düzeyine Uygun Hikâye Anlatımı” Ölçütüne Göre Dağılımı

Ölçüt	Kategori	Var	Kısmen	Yok
Gelişim Düzeyine Uygun Hikâye Anlatımı	Hayatın İçinden	10	0	0
	Meraklı Bilgin	10	0	0
	Bizim Masallar	10	0	0
	Doğanın Masalı	10	0	0
	Bizim kahramanlar	10	0	0
Toplam		50	0	0

Elde edilen bulgulara göre, incelenen tüm kitaplar çocukların gelişim düzeyine uygun içerik ve anlatı yapısına sahiptir. Hikâyelerin tamamında yaş grubuna uygun basit kurgular, neden-sonuç ilişkisi, zaman sıralaması ve anlaşılır karakter ilişkileri gibi anlatı öğeleri yapılandırılmıştır. Bu özellik, erken çocukluk dönemi çocukları için metinle anlam kurmayı ve anlatı içinde yol bulmayı kolaylaştırıcı bir etki sağlamaktadır.

Fisher (2015, ss. 201-202), küçük yaşta çocukların zaman kavramı, hikâye akışı ve olaylar arası nedensellik gibi yapıları kavramada desteğe ihtiyaç duyduğunu, bu nedenle hikâyelerin bu gelişimsel özelliklere uygun biçimde inşa edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, incelenen kitaplar içerik yönünden hem eğitsel hem de anlatı yapısı bakımından yaş grubuna uygun özellikler taşımakta ve çocukların hikâyeyi kavramasını kolaylaştıran bir anlatım sunmaktadır.

Dil ve Okuryazarlık Sevgisini Teşvik Eden Soru ve Etkinlikler

Bu tema kapsamında, e-kitapların çocuklarda dil gelişimini destekleyecek ve okuryazarlık sevgisini artıracak şekilde tasarlanıp tasarlanmadığı değerlendirilmiştir. Fisher (2015, ss. 203-205), çocukların yalnızca harf ve ses ilişkilerini tanımasının ötesinde, metni anlama, tahmin etme, duyguları tanıma ve hikâyeyle bilişsel bağ kurma becerilerinin desteklenmesinin, okuryazarlıkla kurulan duygusal ilişki açısından kritik olduğunu belirtmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, incelenen 50 dijital kitabın tamamında, hikâyelerden sonra yer alan etkileşimli anlama soruları ve bu sorulara doğru yanıt veren kullanıcıların yönlendirildiği oyun temelli etkileşimler bulunmaktadır. Bu veriler Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11

E-Kitapların “Dil Ve Okuryazarlık Sevgisini Teşvik Eden Soru ve Oyunlar” Ölçütüne Göre Dağılımı

Ölçüt	Kategori	Var	Kısmen	Yok
Dil ve Okuryazarlık Sevgisini Teşvik Eden Soru ve Etkinlikler	Hayatın İçinden	10	0	0
	Meraklı Bilgin	10	0	0
	Bizim Masallar	10	0	0
	Doğanın Masalı	10	0	0
	Bizim kahramanlar	10	0	0
Toplam		50	0	0

Kitapların tamamında bulunan bu sorular, genellikle görselden seçmeli formatta tasarlanmıştır. Çocuğun dikkatini metne yönlendiren ve hikâyenin içeriğiyle ilişki kurmasını kolaylaştıran bu sorular, çocuğu pasif izleyici olmaktan çıkararak düşünmeye ve analiz etmeye teşvik etmektedir.

Ayrıca, sorulara verilen doğru cevaplar sonucunda kullanıcı yönlendirmeli etkileşimli dijital oyunlar başlamakta, böylece çocuk hem eğlenceli vakit geçirmekte hem de hikâyeyle kurduğu bilişsel bağ pekiştirilmektedir. Kullanılan oyun türleri Tablo 12’de özetlenmiştir.

Tablo 12

Etkileşimli Oyunların E-Kitaplardaki Kullanım Dağılımı

Oyun Türü	Kitap Sayısı
Labirent	17
Resim Eşleştirme Kartları	11
Yapboz	12
Sayı Birleştirme ile Karakter Oluşturma	10

Bu bulgulara göre, en sık karşılaşılan oyun türü labirent oyunlarıdır. Bu türden oyunlar, çocuklara neden-sonuç ilişkisi kurma, yön algısı geliştirme ve görsel detayları fark etme gibi beceriler kazandırmaktadır (Jirout ve Newcombe, 2014, s. 89). Yapbozlar ve resim eşleştirme kartları ise parçadan bütüne ulaşmayı teşvik ederek dikkat gelişimini desteklemektedir. Sayı birleştirme ile karakter oluşturma gibi oyunlar ise hem sayı farkındalığını hem de görsel algı ile hareket becerileri arasındaki uyumu geliştirme potansiyeline sahiptir (Scalise, Daubert, ve Ramani, 2020, s. 200).

Fisher (2015, ss. 203-205) tarafından da vurgulandığı üzere, okuryazarlık becerilerinin gelişimi yalnızca harf tanıma düzeyinde kalmamalı, çocukları metinle etkileşime girerek düşünmeye ve öğrenmeye teşvik etmelidir. Bu doğrultuda elde edilen bulgular, incelenen e-kitapların tamamının; soru temelli etkileşim ve oyunla pekiştirme açısından başarılı bir yapı sunduğunu göstermektedir. Söz konusu özellikler, çocuğun metni anlama, içerikler arasında ilişki kurma ve eğlenerek öğrenme süreçlerini desteklemektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmanın temel amacı, TRT Çocuk e-Kütüphanesi’nde yer alan ve erken çocukluk dönemine yönelik olarak hazırlanmış dijital kitapların, teknik ve eğitsel açıdan ne ölçüde nitelikli olduğunu ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında, toplam 50 dijital kitap, Fisher (2015, ss. 198-205) tarafından geliştirilen “çocuklar için en iyi e-kitap uygulamaları” ölçütlerine göre sistematik olarak incelenmiştir. Genel bulgular değerlendirildiğinde, incelenen kitapların tamamının basılı kitap davranışlarını modelleme, sesli anlatım özelliği sunma, gelişim düzeyine uygun hikâye yapısına sahip olma ve okuryazarlık sevgisini teşvik eden etkileşimli soru ve oyunlar içermesi açısından güçlü yönleri sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, kitaplarda yer alan hikâyeyi destekleyen animasyonlar ve etkileşimli unsurların büyük bölümünün anlamlı ve dikkat çekici biçimde kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Ancak bazı kitaplarda bu öğelerin anlatı bütünlüğünü zayıflattığı ve görsel karmaşaya yol açarak çocukların dikkatinin hikâyeden uzaklaşmasına neden olabileceği de tespit edilmiştir. Öte yandan, kitapların hiçbirinde okunan kelimelerin vurgulanmadığı, farklı okuma biçimlerinin sunulmadığı, fonetik öğrenme araçlarının bulunmadığı ve kişiselleştirme imkânlarının sağlanmadığı gözlemlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen tüm kitapların, basılı kitaplara özgü davranışları başarılı biçimde modellediği görülmüştür. Sayfa çevirme işlevi, başlık ve yazar bilgisi gösterimi, okuma yönü gibi temel yapısal özelliklerin dijital ortama taşınması, çocuklara kitap kültürünü kazandırmak açısından önemlidir. Bu bulgu, dijital kitapların yalnızca içerik sunan araçlar değil, aynı zamanda çocuklara kitap kültürünü aktaran ortamlar olarak işlev görmesi gerektiğine ilişkin alan yazınla örtüşmektedir (Fisher, 2015, ss. 198; De Jong ve Bus, ss. 153-154, 2002). Araştırma kapsamında incelenen tüm kitaplarda sesli anlatım özelliğinin yer aldığı görülmüştür. Sesli anlatımın yaygın biçimde kullanılması, erken yaş grubundaki çocukların metni bağımsız olarak takip edebilmesine olanak tanımakta ve alanyazında vurgulanan dinleme yoluyla anlama süreçlerini desteklemektedir (Fisher, 2015, s. 199; Korat ve Shamir, 2007, s. 250; Kucirkova, 2019, s. 210).

Araştırma kapsamında incelenen kitapların hiçbirinde, sesli okuma sırasında kelimelerin eş zamanlı biçimde vurgulanmadığı görülmüştür. Oysa bu özellik, çocukların ses ile yazılı metin arasında bağlantı kurmasına yardımcı olmaktadır. Nitekim Fisher (2015, s. 199), okuma gelişimi açısından bu senkronizasyonun özellikle önem taşıdığını ifade etmektedir. Alan yazında yapılan diğer araştırmalar da, ses ve metin arasındaki senkronizasyonun çocukların anlatı kavrama ve sözcük dağarcığı gelişimini desteklediği; özellikle erken çocukluk döneminde metni takip etmeyi kolaylaştırdığı vurgulanmaktadır (Takacs vd., 2015, ss. 728-730; Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 153).

Araştırma kapsamında incelenen kitapların hiçbirinde, kullanıcıya farklı okuma biçimleri arasında tercih yapma imkânı sunulmadığı görülmüştür. Bu durum, dijital kitapların çocuğun bireysel öğrenme hızı ve tercihlerine uyum sağlayan esnek bir okuma deneyimi sunma potansiyelini sınırlandırmaktadır. Alan yazında, farklı okuma seçeneklerinin çocukların okuma sürecine daha aktif katılımını desteklediği ve hem kelime öğrenimi hem de metni anlama becerileri üzerinde olumlu etkiler sağladığı vurgulanmaktadır (Fisher, 2015, s. 200; Day vd., 2024, s. 6; Smeets ve Bus, 2012, s. 36). Bu doğrultuda, TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde sunulan kitapların, okuma deneyimini daha çok yönlü ve kişiselleştirilebilir hale getirecek alternatif okuma seçeneklerine yer vermesi, içeriklerin etkililiğini artırma potansiyeli taşımaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen tüm kitaplarda, hikâyeyi destekleme amacı taşıyan çeşitli animasyon ve etkileşimli öğelere yer verildiği görülmüştür. Bu öğeler çoğunlukla anlatıyı görsel olarak zenginleştiren hareketli sahneler ve karakter animasyonları şeklindedir. Birçok kitapta bu unsurlar, metnin akışına uygun biçimde yerleştirilmiş ve çocukların dikkatini hikâyeye yöneltme işlevi görmüştür. Bununla birlikte, bazı kitaplarda özellikle 3+ ve 4+ yaş gruplarına hitap eden içeriklerde, görsel yoğunluğun fazlalığı ve metinle doğrudan bağlantısı olmayan yoğun animasyonlar dikkat dağıtıcı bir nitelik kazanmıştır. Alan yazında da bu durum benzer biçimde ele alınmaktadır.

Etkileşimli e-kitaplarda kullanılan çoklu ortam unsurlarının dikkat çekici, sade, anlaşılır ve kavramsal olarak uyumlu biçimde düzenlenmesi gerektiği, aksi hâlde çocukların dikkatinin hikâyeden kopabileceği belirtilmektedir. Diğer yandan, anlam taşıyan basit animasyonların ve dikkatli yerleştirilmiş görsellerin çocukların anlatı ile bağ kurmasını kolaylaştırabileceği ve görsel-motor bütünlüğünü sağlayarak öğrenme sürecini destekleyebileceği ifade edilmektedir (Bircher, 2012, s. 75; Ersan, 2014, s. 66; Ersan, 2016, s. 153; Kucirkova, 2019, ss. 210-211; Bozkurt Yükü vd., 2019, s. 149; Etta ve Kirkorian, 2019, s. 3). Bu doğrultuda, TRT Çocuk e-kitaplarında animasyon kullanımının genel olarak yaygın ve işlevsel olduğu, ancak bazı örneklerde içerik ile görsel yapı arasında denge kurma konusunda sınırlılıklar bulunduğu söylenebilir.

Araştırmada incelenen kitapların hiçbirinde, çocukların harf seslerini tanımasına, bu seslerle oynamasına ya da doğru telaffuzlarını öğrenmesine imkân sağlayacak herhangi bir fonetik öğrenme aracına yer verilmediği görülmüştür. Fonetik öğrenmeye yönelik araçların yer almaması, dijital kitapların teknik altyapısından ve içerik üretiminin zorluklarından kaynaklanıyor olabilir. Fisher (2015, ss. 200-201), bu tür araçların hazırlanmasının ileri düzey ses teknolojisi ve eğitsel uzmanlık gerektirdiğini; harflerin doğru seslendirilmesi, ses varyasyonlarının ayrıştırılması ve çocuklara uygun biçimde sunulmasının karmaşık ve maliyetli bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, geliştiricilerin bu alana yeterli düzeyde kaynak ayıramamış olabileceği düşünülmektedir. TRT Çocuk e-kitaplarında bu araçlara yer verilmemesi, dijital içeriğin eğitsel potansiyelinin bu yönde sınırlı kaldığını göstermektedir. Nitekim, Ehri vd. (2001, s. 250) tarafından yapılan geniş ölçekli meta-analiz çalışması, fonemik farkındalık eğitiminin çocukların okuma ve anlama becerilerini anlamlı ölçüde geliştirdiğini ve fonetik desteğin bulunmamasının önemli bir öğrenme fırsatının kaçırılması anlamına geldiğini göstermektedir.

Araştırma kapsamında incelenen kitapların hiçbirinde, çocuklara hikâyeyi kişiselleştirme imkânı sunulmadığı görülmüştür. Kullanıcının kendi ismini, sesini veya görselini hikâyeye ekleyebileceği herhangi bir alan ya da özelliğe bu kitaplarda yer verilmemektedir. Fisher (2015, s. 201), dijital kitaplarda çocuklara kendi verilerini kullanabilecekleri alanlar sunulmasının, onların anlatı ile duygusal bağ kurmalarını kolaylaştırabileceğini ifade etmektedir. Ancak bu tür özelliklerin, özellikle sesli anlatımla birlikte çalışabilmesi için gelişmiş yazılım altyapısı ve yüksek maliyet gerektirdiğini de belirtmektedir. Bu nedenle, kişiselleştirme işlevinin kitaplarda yer almaması, teknik ve üretim sınırlılıklarıyla ilişkili bir tercih olarak değerlendirilebilir. Kişiselleştirme uygulamalarına dair alanyazında, çocukların hikâye içerisine kendi isimlerini, görsellerini veya diğer kişisel verilerini entegre edebildikleri durumlarda, anlatı ile kurdukları bağın güçlenebileceği ve bu durumun benlik gelişimiyle ilişkili olabileceği belirtilmektedir (Kucirkova ve Mackey, 2020, ss. 159-160). TRT Çocuk e-kitaplarında kişiselleştirme unsurlarının yer almaması, bu açıdan değerlendirildiğinde çocukların hikâyeyle bireysel bağ kurma potansiyelini sınırlayan bir unsur olarak görülebilir.

Araştırmada incelenen kitapların tamamının, hedef yaş grubu olan 3–5 yaş çocukların gelişim özelliklerine uygun anlatı yapısına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, dijital hikâye içeriklerinin yaşa uygun, sade ve açık yapılarla sunulmasının çocukların metni anlamlandırma süreçlerini desteklediğine ilişkin alanyazınla tutarlıdır (Fisher, 2015, ss. 201-202; De Jong ve Bus, 2002, s. 150). Bu doğrultuda elde edilen bulgular, TRT Çocuk e-kitaplarında yer alan hikâyelerin hem içerik düzeyinde hem de anlatı yapısı bakımından yaş grubuna uygun biçimde tasarlandığını ve çocukların hikâyeyi anlamlandırmasını kolaylaştıracak eğitsel bir denge sunduğunu göstermektedir.

Araştırmada incelenen kitapların tamamında, hikâye sonlarında yer alan etkileşimli sorular ve bu sorulara bağlı olarak açılan oyun temelli etkinliklerin bulunduğu belirlenmiştir. Bu etkinlikler, çocukların metinle bilişsel bağ kurmasını ve öğrenme sürecini pekiştirmesini sağlayan önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu sonuç, dijital kitaplarda soru ve oyun temelli etkileşimlerin öğrenmeyi destekleyici rolüne dikkat çeken önceki çalışmalarla örtüşmektedir (Moreno ve Valdez, 2005, ss. 43-44; Ersan, 2014, s. 70; Kirişçigil Doğan, 2012, s. 49). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, TRT Çocuk e-kitaplarında yer alan etkileşimli sorular ve oyunlar, çocukların okuma süreciyle duygusal ve bilişsel bağ kurmasını kolaylaştırmakta; eğlenerek öğrenmeyi teşvik eden nitelikli bir dijital ortam sunmaktadır.

Sonuç olarak, TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde yer alan dijital kitapların erken çocukluk dönemi kullanıcıları için birçok açıdan nitelikli özellikler taşıdığı söylenebilir. Özellikle gelişim düzeyine uygun hikâye kurgusu, sesli anlatım desteği, kitap sonu sorular ve oyunlar gibi öğrenmeyi teşvik eden etkileşimli bileşenler, bu içeriklerin eğitsel potansiyelini artırmaktadır. Ancak kelime vurgulama, fonetik araçlar, kişiselleştirme ve alternatif okuma seçenekleri gibi bazı temel özelliklerin eksikliği, kitapların etkileşimli öğrenme tasarımı açısından geliştirilmesi gereken yönlerine işaret etmektedir. Özetle, TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde yer alan dijital kitaplar, erken çocukluk dönemine hitap eden nitelikli içerikler sunmakla birlikte, etkileşimli öğrenmeyi daha derinlemesine destekleyecek bazı temel tasarım unsurları açısından geliştirilmeye açık olduğu söylenebilir.

Öneriler

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, TRT Çocuk e-Kütüphanesi'nde yer alan dijital kitapların eğitsel ve teknik niteliğini artırmaya yönelik aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Sesli anlatım sırasında okunan kelimelerin eş zamanlı olarak görsel biçimde vurgulanması, çocukların ses ile yazılı metin arasındaki ilişkiyi kurmalarını kolaylaştırabilir.
- Harf seslerinin tanıtıldığı, ses birleştirme alıştırmalarının yapılabilirdiği ve doğru telaffuz örneklerinin sunulduğu basit fonetik araçların dijital kitaplarda kullanılması, çocukların temel okuryazarlık becerilerinin gelişimine katkı sağlayabilir.
- Kullanıcıların kendi isimlerini, seslerini ya da görsellerini hikâyede kullanabileceği alanlar oluşturulması, çocukların anlatı ile duygusal bağ kurma düzeyini artırabilir. Bu tür bir kişiselleştirme, aynı zamanda kitapla kurulan bireysel deneyimi daha anlamlı hâle getirebilir.

- “Ben okuyacağım”, “Bana oku” ve “Hikâyeyi seslendir” gibi farklı okuma seçeneklerinin sunulması, çocukların kendi tercihlerine ve öğrenme hızlarına göre kitabı deneyimlemelerine imkân tanıyabilir. Bu esneklik, çocuğun okuma sürecine aktif katılımını teşvik edebilir.
- Hikâyeyle doğrudan ilişkili olmayan yoğun animasyon ve ses efektleri, dikkat dağıtıcı olabilir. Bu nedenle, görsel-işitsel unsurlar hikâyenin anlam bütünlüğünü destekleyecek şekilde sade ve işlevsel biçimde yapılandırılabilir.
- Mevcut yapboz, eşleştirme ve labirent gibi oyunlara ek olarak, yaratıcı yazma, hikâye tamamlama, rol yapma gibi daha üst düzey düşünme becerilerini destekleyici etkinlikler kullanılabilir.
- Kitaplara rehber niteliğinde kısa notlar veya yönlendirmeler eklenerek, ebeveynlerin ve öğretmenlerin çocuklarla birlikte dijital kitapları daha etkili kullanmaları sağlanabilir.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Yazarlar makale için etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmişlerdir.

Yazarlık Katkısı

Yusuf Abazoğlu: Fikir /Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Toplama, Veri Analizi, Veri Görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Dilek Doğan: Fikir /Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Analizi, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Kaynakça

- Anuradha, K. T. ve Usha, H. S. (2006). E-books access models: an analytical comparative study. *Electronic Library*, 24(5), 662-679.
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Bircher, K. (2012). What makes a good picture book app. *The Horn Book Magazine*, 88(2), 72-78.
- Bowen, G. A. (2009). Nitel Bir Araştırma Olarak Belge Analizi Araştırma Yöntem. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Boynukara, M. (2019). Etkileşimli e-kitap oluşturulması, öğretmen adaylarının gelecekte etkileşimli e-kitap kullanımı hakkındaki düşünceleri [Yüksek Lisans Tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Bozkurt Yükçü, Ş., İzoglu Tok, A. ve Bencik Kangal, S. (2019). Çocuk edebiyatının geldiği son nokta: Okul öncesi dönem resimli e-kitaplara gelişimsel bir bakış. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 139-164.
- Bozkurt, A. (2013). *Açık ve uzaktan öğrenmeye yönelik etkileşimli e-kitap değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi*. Eskişehir: [Yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Bozkurt, A. ve Bozkaya, M. (2013). *Etkileşimli E- Kitap: Dünü, Bugünü ve Yarını*. Akademik Bilişim.
- Bus, A. G., Takacs, Z. K. ve Kegel, C. A. (2015). Affordances and limitations of electronic storybooks for young children's emergent literacy. *Developmental Review*, 35, 79-97 <https://doi.org/10.1016/j.dr.2014.12.004>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Çelikoğlu, E. ve Koyuncu Şahin, M. (2024). Trt Çocuk E- Kitaplığı 3-5 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Elektronik Kitaplar Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Ne Kadar Duyarlı?1. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), 2149-3871.
- Ceylan, E. (2023). *Etkileşimli e-kitap destekli ters yüz öğrenme modelinin fen bilgisi öğretmen adaylarının astronomi konularındaki akademik başarı ve ilgisine etkisi [Yüksek Lisans Tezi]*. Gazi Üniversitesi.
- Day, S., Hwang, J. K., Arner, T., McNamara, D. ve Connor, C. (2024). Choose Your Own Adventure: Interactive E-Books to Improve Word Knowledge and Comprehension Skills. <https://arxiv.org/abs/2403.02496>
- De Jong, M. (2003). How Well Studied are Electronic Books to Supporting Literacy? *Journal of Early Childhood Literacy*, 3(2).

- De Jong, M. T. ve Bus, A. (2002). Quality of Book-Reading Matters for Emergent Readers: An Experiment With the Same Book in a Regular or Electronic Format. *Journal of Educational Psychology*, 94(1), 145-155. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.94.1.145>
- Durmaz, G. (2024). *Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik e-kitaplardaki çocukluk anlayışının incelenmesi [Doktora Tezi]*. Maltepe Üniversitesi.
- Ehri, L. C., Nunes, S. R., Willows, D. M., Schuster, B. V., Yaghoub-Zadeh, Z. ve Shanahan, T. (2011). Phonemic Awareness Instruction Helps Children Learn to Read: Evidence From the National Reading Panel's Meta-Analysis. *Reading Research Quarterly*, 36(3), 250-287 <https://doi.org/10.1598/RRQ.36.3.2>
- Erden Aydın, İ. ve Yazıcı, M. (2019). Dijital Kitap Teknolojisi. S. Öngöz, *Etkileşim Kavramı ve Etkileşimli E-Kitap Tasarımı* içinde (s. 182-200). Pegem Akademi.
- Ersan, M. (2014). Tablet ortamında resimli çocuk kitapları; etkileşimli bir resimli çocuk kitabı uygulaması tasarımı [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Ersan, M. (2016). Tablet ortamında resimli çocuk kitapları; biçim ve içerik özellikleri üzerine bir inceleme. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 6(2), 148-158. <https://doi.org/10.7456/10602100/009>
- Etta, R. A. ve Kirkorian, H. L. (2019). Children's Learning From Interactive eBooks: Simple Irrelevant Features Are Not Necessarily Worse Than Relevant Ones. *Frontiers in Psychology*, 9:2733. doi:10.3389/fpsyg.2018.02733
- Farrokhi, N. (2015). *Eğitim amaçlı e-kitaplarda tasarım sorunları: Türkçe öğrenimi için bir e-kitap uygulaması [Yüksek Lisans Tezi]*. Hacettepe Üniversitesi.
- Fisher, C. (2015). *Designing Games For Children: Developmental, Usability, and Design Considerations for Making Games for Kids*. Focal Press.
- Gençer, G. ve Bahşi, N. (2025). TRT çocuk kitaplığının eleştirel düşünme ve yaratıcılık bağlamında incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (74) 727-742.
- Göçerler, H. ve Asutay, H. (2016). . Yazınsal bir ürün olarak sesli kitapların okuma derslerindeki etkililiği ve kullanılabilirliği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 151-167.
- Güzelküçük, D. M. ve Can, R. (2023). Üniversite Öğrencilerinin sesli kitap ve podcast dinlemeye yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Dergisi*, 11(4), 33-48.
- Jirout, J. ve Newcombe, N. (2014). Mazes and Maps: Can Young Children Find Their Way? *Mind Brain and Education*, 8(2), 89-96 <https://doi.org/10.1111/mbe.12048>
- Kirişçigil Doğan, F. (2012). Okul öncesi dönemde masal öğretiminde insancıl (hümanist) ve teknolojik (e-kitap) yöntemlerinin karşılaştırılması [Yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

- Korat, O. ve Shamir, A. (2007). Electronic books versus adult readers: effects on children's emergent literacy as a function of social class. *Journal of Computer Assisted Learning*, 23(3), 248-259. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2729.2006.00213.x>
- Kucirkova, N. (2019). Children's Reading With Digital Books: Past Moving Quickly to the Future. *Child Development Perspectives*, 13(4), 208-214 <https://doi.org/10.1111/cdep.12339>
- Kucirkova, N. (2019). Children's reading with digital books: Past moving quickly to the future. *Child Development Perspectives*, 13(4), 208-214.
- Kucirkova, N. ve Mackey, M. (2020). Digital literacies and children's personalized books: Locating the 'self'. *London Review of Education*, 18 (2), 151-162. <https://doi.org/10.14324/LRE.18.2.01>
- Larson, E. L. (2007). A case study exploring the "new literacies" during a fifth-grade electronic reading workshop. [Doctoral dissertation]. Kansas State Universtiy.
- Merriam, S. B. (2013). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. John Wiley & Sons Inc.
- Moreno, R. ve Valdez, A. (2005). Cognitive load and learning effects of having students organize pictures and words in multimedia environments: The role of student interactivity and feedback. *Educational Technology Research & Development*, 53(3), 35-45. <https://doi.org/10.1007/BF02504796>
- Özdemir, O. ve Özgül, K. (2021). Çocuk ve Medya. A. Şahin *Çocuk Edebiyatı* içinde (s. 243-251). Pegem Akademi.
- Özenç, E. ve Akın, E. (2020). Okuduğunu anlama ve akılda tutma becerileri bakımından baskı ve dijital kitap okumanın karşılaştırılması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(25), 40-50. <https://doi.org/10.33692/avasyad.836088>
- Pektaş Turgut, Ö. (2018). Çocuklara yönelik etkileşimli e-kitap uygulamaları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 21, 205-221.
- Scalise, N. R., Daubert, E. N. ve Ramani, G. B. (2020). Benefits of Playing Numerical Card Games on Head Start Children's Mathematical Skills. *The Journal of Experimental Education*, 15;88(2):200-220. doi:10.1080/00220973.2019.1581721
- Smeets, D. J. ve Bus, A. G. (2012). Interactive electronic storybooks for kindergartners to promote vocabulary growth. *Journal of Experimental Child Psychology*, 112(1), 36-55 <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2011.12.003>
- Takacs, Z. K., Swart, E. K. ve Bus, A. G. (2015). Benefits and Pitfalls of Multimedia and Interactive Features in Technology-Enhanced Storybooks: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*, 85(4), 698-739. <https://doi.org/10.3102/0034654314566989>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız Taşdemir, C. ve Ata Doğan, S. (2023). Çocuklar için Bir E-Kitap Uygulaması: TRT Çocuk Kitaplık. *Türk Kütüphaneciliği*, 37(1), 29-50.

EK-1

E-Kitap Değerlendirme Formu

Kategori			
Yaş Kategorisi			
Hikâye			
Özellik / Kriter	Açıklama	Var/Yok	Açıklama / Notlar
Basılı Kitap Davranışlarını Modelleme	Sayfa çevirme, metni soldan sağa okuma, yazar ve başlık gibi temel kelimelerin gösterimi		
Metne Sesli Anlatım Sağlanması	Metnin sesli okunması, tercihen çocuk simgeye basarak etkinleştirebilmeli		
Okunan Kelimelerin Vurgulanması	Sesli okunma sırasında kelimelerin eş zamanlı vurgulanması (“karaoké tarzı”)		
Farklı Okuma Biçimlerinin Sunulması	Kendim okuyacağım, bana oku, kendi sesimi kaydet gibi seçenekler		
Hikâyeyi Destekleyen Animasyon ve Etkileşimler	Önemli hikâye öğelerini destekleyen animasyon ve etkileşimli öğeler		
	Dikkat dağıtıcı animasyon ve etkileşimli öğeler		
Fonetik Öğrenme Araçları	Harf sesleri ve isimleri ile oynama, fonetik seslerin doğru telaffuzu		
Hikâyeyi Kişiselleştirme İmkânı	İsim, ses ve görsel gibi öğelerin çocuk tarafından kişiselleştirilebilmesi. Sesli anlatımla uyumlu olmalı veya alternatif sunulmalı		
Gelişim Düzeyine Uygun Hikâye Anlatımı	Basit hikâyeler, sebep-sonuç ilişkileri, gelişimsel seviyeye uygun içerik, hikâye sıralaması		
Dil ve Okuryazarlık Sevgisini Teşvik	Düşünmeyi ve çocuğun okuduğu metni anlama becerisini destekleyen soru ve aktiviteler		
	Okuryazarlık sevgisini destekleyen oyunlar		